

**TURK XOQONLIGINING G‘ARB TARIXSHUNOSLIGIDA
O‘RGANILISHI**

Fayzullayev Dilshod Farxod o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti Tarix yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

E-mail: fayzullayevdilshod409@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-1054-9096>

Ilmiy rahbar: Z.U. Xaydarov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19429427>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Turk xoqonligining G‘arb tarixshunosligida o‘rganilish jarayoni tarixiy va metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda XIX asrdan boshlab shakllangan orientalist yondashuvlar, XX asr boshlarida yuzaga kelgan ilmiy tizimlashuv bosqichi hamda zamonaviy tarixshunoslikdagi fanlararo va tanqidiy yondashuvlar qiyosiy tahlil asosida yoritiladi. Xususan, G‘arb olimlarining Turk xoqonligi tarixini talqin etishda asosan Xitoy yozma manbalariga tayanishi, bu esa sinotsentrik va yevrotsentrik qarashlarning shakllanishiga sabab bo‘lgani ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, O‘rxun-Yenisey bitiklarining o‘rganilishi turk tarixshunosligida yangi bosqichni boshlab bergani asoslanadi. Zamonaviy davrda esa tarixiy jarayonlarga kompleks yondashuv, manba tanqidi va terminologik aniqlik masalalari ustuvor ahamiyat kasb etayotgani ta’kidlanadi.*

***Kalit so‘zlar:** Turk xoqonligi, G‘arb tarixshunosligi, orientalistika, sinotsentrizm, yevrotsentrizm, tarixiy manbalar, O‘rxun bitiklari, Denis Sinor, Peter Golden, Eduard Shavann, Rene Grousse, tarixshunoslik tahlili, komparativ metod, manba tanqidi, Markaziy Osiyo tarixi.*

ИЗУЧЕНИЕ ТЮРКСКОГО КАГАНАТА В ЗАПАДНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

***Аннотация:** В данной статье анализируется процесс изучения Тюркского каганата в западной историографии с исторической и методологической точек зрения. В исследовании на основе сравнительного анализа рассматриваются ориенталистские подходы XIX века, этап научной систематизации начала XX века, а также междисциплинарные и критические подходы современной историографии. Особое внимание уделяется тому, что западные исследователи в значительной степени опирались на китайские письменные источники, что привело к формированию синтоцентричных и евроцентричных интерпретаций. Также обосновывается, что изучение орхоно-енисейских надписей стало важным этапом в развитии тюркской историографии. В современной*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

науке подчеркивается значение комплексного подхода, критики источников и терминологической точности при исследовании исторических процессов.

Ключевые слова: Тюркский каганат, западная историография, ориентализм, синтоцентризм, евроцентризм, исторические источники, орхоно-енисейские надписи, Денис Синор, Питер Голден, Эдуард Шаванн, Рене Груссе, историографический анализ, сравнительный метод, критика источников, история Центральной Азии.

THE STUDY OF THE TURKIC KHAGANATE IN WESTERN HISTORIOGRAPHY

Abstract: *This article examines the study of the Turkic Khaganate in Western historiography from historical and methodological perspectives. The research provides a comparative analysis of Orientalist approaches of the 19th century, the stage of scholarly systematization in the early 20th century, and the interdisciplinary and critical approaches of modern historiography. Particular attention is paid to the reliance of Western scholars on Chinese written sources, which contributed to the formation of Sinocentric and Eurocentric interpretations. The paper also highlights that the study of the Orkhon-Yenisei inscriptions marked a significant turning point in Turkic historiography. In contemporary scholarship, emphasis is placed on a comprehensive approach, source criticism, and terminological accuracy in the study of historical processes.*

Keywords: *Turkic Khaganate, Western historiography, Orientalism, Sinocentrism, Eurocentrism, historical sources, Orkhon inscriptions, Denis Sinor, Peter Golden, Édouard Chavannes, René Grousset, historiographical analysis, comparative method, source criticism, Central Asian history.*

KIRISH. Turk xoqonligi (VI–VIII asrlar) Yevrosiyo tarixida ko‘chmanchi imperiyalar shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biri sifatida qaraladi. Biroq ushbu davlat haqidagi ilmiy bilimlar bevosita tarixiy manbalardan emas, balki turli davrlarda faoliyat yuritgan tarixchilarning talqinlari orqali shakllangan. Shu sababli Turk xoqonligini o‘rganish faqat tarixiy emas, balki tarixshunoslik muammosi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

G‘arb tarixshunosligida Turk xoqonligini o‘rganish XIX asrdan boshlab shakllangan bo‘lib, dastlab sharqshunoslik (orientalistika) doirasida rivojlangan. Keyinchalik bu yo‘nalish metodologik jihatdan boyib, XX asrda tizimli ilmiy shaklga ega bo‘ldi va XXI asrga kelib ko‘p jihatdan yondashuvlar bilan to‘ldirildi.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Turk xoqonligining G‘arb tarixshunosligida qanday talqin qilinganini, turli davrlarda qanday metodologiyalar qo‘llanilganini va ularning ilmiy cheklovlarini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqot davomida tarixshunoslik tahlili, komparativ yondashuv va manba tanqidi metodlari qo‘llanildi.

Ilk g‘arb tadqiqotlari (XIX asr)

Turk xoqonligini ilmiy o‘rganish Yevropada XIX asrda sharqshunoslik fanining rivojlanishi bilan bog‘liq holda shakllandi. Bu davr tarixchilari uchun asosiy vazifa yangi manbalarni aniqlash, ularni tarjima qilish va ilmiy muomalaga kiritishdan iborat edi.

Bu jarayonda fransuz sinologi va zamonaviy G‘arb sinologiyasining asoschilaridan Jan-Pyer Abel Remusat (1788-1832) va Nemis sharqshunosi, xitoyshunos, sayohatchi va ko‘p tillarni mukammal bilgan olim Yuliy Geynrix Klaprot (1783-1835) kabi olimlar muhim rol o‘ynadi. Ular turklar tarixini asosan Xitoy yilnomalari orqali tiklashga harakat qildilar. Abel-Remusat o‘zining “Recherches sur les langues tartares” (“Tatar tillari bo‘yicha tadqiqotlar”) asarida turkiy xalqlarni sharq manbalari asosida tasniflashga urinib, ularni “tartare” kategoriyasi doirasida ko‘rib chiqadi [1. – B.45].

Klaprot esa o‘zining “Tableaux historiques de l’Asie” (“Osiyoning tarixiy jadvallari”) asarida turk etnonimini kengroq geografik va tarixiy kontekstda tahlil qiladi. U turklar tarixini Markaziy Osiyo xalqlari bilan bog‘liq holda o‘rganishga harakat qilgan bo‘lsa-da, uning ishlari ham ko‘proq filologik xarakterga ega bo‘lib qoladi [2. – B.112].

Mazkur davr tarixshunosligining eng muhim yutug‘i O‘rxun-Yenisey bitiklarining kashf etilishi bo‘ldi. 1889-yilda topilgan ushbu yozuvlar 1893-yilda daniyalik tilshunos, turkolog, tarixchi va professor, Vilgelm Tomsen (1842-1927) tomonidan o‘qildi. Tomsen bu yozuvlarni o‘qish orqali turklar tarixini ichki manbalar asosida o‘rganish imkonini yaratdi.

Tomsen yozuvlarni o‘qish jarayonida o‘zining asari “Inscriptions de l’Orkhon déchiffrées” (“Yechilgan O‘rxun yozuvlari”)da shunday ta’kidlaydi: “O‘rxun bitiklari turklar tomonidan yaratilgan eng qadimgi yozma manbalar bo‘lib, ular turk tarixini tashqi emas, balki bevosita o‘z ichidan aks ettiradi va shu jihatdan turkologiyada yangi ilmiy bosqichni boshlab berdi” [3. – B.3-4].

Shunga qaramay, XIX asr tarixshunosligi umumiy jihatdan orientalist paradigma doirasida qolib ketdi. Bu paradigma Sharqni passiv va G‘arbg nisbatan “kam rivojlangan” sifatida talqin qilishga moyil bo‘lib, turklar tarixini ko‘pincha tashqi kuzatuvchilar nuqtai nazaridan baholadi.

Natijada Turk xoqonligi haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlar sinosentrik (Xitoy markazli) va yevrotsentrik yondashuvlar ta’sirida shakllandi.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

XIX asr G‘arb tarixshunosligining asosiy kamchiligi uning manba bazasining cheklanganligidir. Tadqiqotchilar asosan Xitoy yilnomalariga tayanib, turklar tarixini shu manbalar orqali tiklashga harakat qilganlar.

Biroq Xitoy manbalari o‘z tabiatiga ko‘ra siyosiy va ideologik xarakterga ega bo‘lib, ular ko‘pincha sinosentrik nuqtai nazarini aks ettiradi. Shu sababli turklar ko‘pincha “varvarlar” sifatida tasvirlangan.

Zamonaviy tarixshunoslikda bu masalaga alohida e‘tibor qaratilib, Xitoy manbalari tanqidiy qayta ko‘rib chiqiladi. Masalan, vengriyalik tilshunos, filolog, tarixchi va sharqshunos olim Denis Sinor (1916-2011) Xitoy yilnomalarini “zarur, ammo ehtiyotkorlik bilan ishlatilishi kerak bo‘lgan manba” sifatida baholaydi [4. – B.285].

Shuningdek, XIX asr tadqiqotchilari turklar tarixini mustaqil tarixiy fenomen sifatida emas, balki boshqa sivilizatsiyalar kontekstida ikkinchi darajali hodisa sifatida ko‘rishga moyil bo‘lganlar. Bu esa ularning ilmiy xulosalariga salbiy ta’sir ko‘rsatgan.

XIX asr G‘arb tarixshunosligi Turk xoqonligini o‘rganishda muhim boshlang‘ich bosqich bo‘lib xizmat qildi. Bu davrda asosiy e‘tibor manbalarni aniqlash va tarjima qilishga qaratilgan bo‘lsa-da, metodologik jihatdan orientalist paradigma ustunlik qildi.

Shu bilan birga, O‘rxun bitiklarining o‘qilishi turk tarixshunosligida yangi davrni boshlab berdi va keyingi tadqiqotlar uchun mustahkam asos yaratdi.

XX asr boshlarida ilmiy tizimlashuv

XX asr boshlariga kelib Turk xoqonligini o‘rganish sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarildi. Bu davrda tadqiqotchilar faqat manbalarni tarjima qilish bilan cheklanib qolmay, balki ularni tizimli ravishda tahlil qilishga va tarixiy rekonstruksiya (qayta tiklash) yaratishga harakat qildilar.

Mazkur bosqichning eng yirik vakillaridan biri fransuz arxeologi va xitoyshunos Eduard Shavann (1865-1918) hisoblanadi. Uning 1903-yilda chop etilgan “Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux” (“G‘arbiy Turk xoqonligiga oid hujjatlar”) fundamental asari Turk xoqonligi tarixini o‘rganishda burilish nuqtasi bo‘ldi.

Shavann o‘z asarida Xitoy yilnomalarini chuqur filologik tahlil qilib, G‘arbiy turklar tarixini rekonstruksiya qilishga harakat qiladi. U turklar siyosiy tizimi, diplomatik aloqalari va hududiy faoliyati haqida batafsil ma’lumot beradi. Masalan, u G‘arbiy turklar siyosiy tizimini tasvirlar ekan, quyidagicha yozadi:

“Turklar davlati qat’iy ierarxik tizimga ega bo‘lib, xoqon oliy hokimiyatni amalga oshiradi, uning ostida esa turli darajadagi amaldorlar faoliyat yuritadi.” [5. – B.56]

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Shavann shuningdek turklar diplomatiyasiga katta e’tibor qaratadi. U Xitoy va Turk xoqonligi o’rtasidagi elchilik almashinuvi, sovg’a tizimi va siyosiy muzokaralarni batafsil tahlil qiladi. Bu orqali u turklar davlatini “oddiy ko’chmanchi tuzilma” emas, balki murakkab siyosiy tizim sifatida ko’rsatishga harakat qiladi.

Shavann ishlari G’arb tarixshunosligida juda katta ahamiyatga ega bo’lsa-da, ularning metodologik cheklavlari ham mavjud.

Birinchidan, uning tadqiqotlari asosan Xitoy yilnomalariga tayanadi. Bu esa tarixiy tasvirning biryoqlama bo’lishiga olib keladi. Chunki Xitoy manbalari turklar haqida tashqi kuzatuvchi sifatida yozilgan bo’lib, ular ko’pincha siyosiy va ideologik maqsadlarga xizmat qilgan.

Ikkinchidan, Shavann turklar tarixini rekonstruksiya qilishda ehtiyotkor bo’lsa-da, ba’zi hollarda Xitoy manbalaridagi ma’lumotlarni tanqidiy filtsiz qabul qiladi. Bu esa uning ayrim xulosalarini muammoli qiladi.

Zamonaviy tarixshunoslikda amerikalik tarixchi, sharqshunos, turkolog va islomshunos Peter B. Golden (1941-yilda tug’ilgan) Shavann ishlarini yuqori baholagan holda, ularning ayrim kamchiliklarini ham ko’rsatadi. Golden ta’kidlashicha: “Shavannes tomonidan yaratilgan model juda muhim, ammo u asosan Xitoy manbalariga tayanadi va shu sababli qayta ko’rib chiqilishi zarur.” [6. – B.87] Shu sababli Shavann ishlari tarixshunoslikda “fundamental, ammo to’liq emas” deb baholanadi.

XX asr tarixshunosligida Turk xoqonligini global tarix kontekstida o’rganishga urinishlar kuchaydi. Bu borada fransuz sharqshunosi va san’atshunosi Rene Grousse (1885-1952)ning ishlari alohida o’rin tutadi. Grousse o’zining mashhur «The Empire of the Steppes: A History of Central Asia» (“Dasht imperiyalari: Markaziy Osiyo tarixi”) asarida Turk xoqonligini “dasht imperiyalari” konsepsiyasi doirasida talqin qiladi. U turklar tarixini keng Yevrosiyo jarayonlari bilan bog’lab, ularni global tarixning faol subyekti sifatida ko’rsatadi. Masalan, u quyidagicha yozadi: “Turk xoqonligi Yevrosiyo tarixida ilk haqiqiy ko’chmanchi imperiya bo’lib, u sharq va g’arb o’rtasidagi aloqalarni ta’minlovchi asosiy kuchga aylandi.”[7. – B.92]

Grousse turklar siyosiy tizimini, harbiy tashkilotini va diplomatik aloqalarini keng kontekstda tahlil qilib, ularning tarixiy rolini yuqori baholaydi. Shunga qaramay, Grousse ishlari zamonaviy tarixshunoslikda bir qator tanqidlarga uchraydi.

Birinchidan, uning yondashuvi ko’pincha umumlashtirishga moyil. U murakkab tarixiy jarayonlarni soddalashtirib, ularni umumiy modelga solishga harakat qiladi.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Ikkinchidan, uning ishlari ba’zan “romantik tarixshunoslik” sifatida baholanadi. U ko‘chmanchi imperiyalarni haddan tashqari ideallashtiradi va ularning ichki muammolarini yetarlicha ko‘rsatmaydi.

Masalan, Denis Sinor Grousse yondashuvini tanqid qilib, shunday deydi:

“Groussening ishlari keng qamrovli bo‘lsa-da, ular ba’zan tarixiy aniqlikdan ko‘ra narrativ jozibadorlikka ko‘proq e’tibor qaratadi.” [4. – B.301]

Bu tanqid Grousse tarixshunosligining asosiy muammosini — ilmiy aniqlik va umumlashtirish o‘rtasidagi muvozanatni ko‘rsatadi.

XX asr boshlarida Turk xoqonligini o‘rganish sezilarli darajada rivojlandi. Eduard Shavann tomonidan manbaviy asoslar yaratildi, Rene Grousse esa global tarixiy talqinlarni ilgari surdi.

Shu bilan birga, bu davr tarixshunosligi hali ham muayyan kamchiliklarga ega bo‘lib, ayniqsa manba tanqidi va metodologik aniqlik masalalarida kamchiliklar mavjud edi.

Zamonaviy g‘arb tarixshunosligi (XX asr ikkinchi yarmi – XXI asr)

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab Turk xoqonligini o‘rganish G‘arb tarixshunosligida tub burilish bosqichiga kirdi. Bu davrda tarixchilar faqat yozma manbalar bilan cheklanib qolmay, balki arxeologiya, lingvistika va antropologiya kabi fanlar bilan integratsiyalashgan holda tadqiqot olib bora boshladilar.

Mazkur burilishning asosiy vakillaridan biri Denis Sinor hisoblanadi. U tahrir qilgan fundamental asar “The Cambridge History of Early Inner Asia” (“Kembrijning dastlabki Ichki Osiyo tarixi”) Ichki Osiyo tarixini kompleks tarzda o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, unda Turk xoqonligi alohida ilmiy muammo sifatida ko‘rib chiqiladi.

Sinor Turk xoqonligini faqat siyosiy tarix doirasida emas, balki kengroq sivilizatsion jarayonlar kontekstida tahlil qiladi. U turklar tarixini tushunishda manbalar masalasiga alohida e’tibor qaratib, quyidagicha yozadi: “Ichki Osiyo xalqlari tarixi ko‘pincha tashqi manbalar orqali tiklanadi, shu sababli har bir ma’lumot ehtiyotkorlik bilan tahlil qilinishi lozim.” [4. – B.12] Bu yondashuv zamonaviy tarixshunoslikning asosiy tamoyillaridan biri — manba tanqidini ifodalaydi.

Sinorning asosiy yangiligi shundaki, u Turk xoqonligini alohida “milliy tarix” emas, balki hududlararo jarayon sifatida ko‘radi.

U Turk xoqonligi – bu faqat siyosiy emas balki ko‘p komponentli tizim, etnik birlik nisbiy tushuncha va manbalar doim subyektiv kabi muhim g‘oyalarni ilgari suradi. Masalan, u turklar kelib chiqishi haqida yozadi: “Turklar yagona etnik birlik emas, balki turli qabila va guruhlarining

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

siyosiy birlashmasi edi.” [4. – B.285] Bu fikr XIX–XX asr boshidagi “yagona xalq” konsepsiyasini rad etadi va zamonaviy tarixshunoslikdagi konstruktivist yondashuvni ifodalaydi.

Zamonaviy G‘arb tarixshunosligida Turk xoqonligini o‘rganishda eng muhim olimlardan yana biri Peter B. Golden hisoblanadi. Goldenning “An Introduction to the History of the Turkic Peoples” (“Turkiy xalqlar tarixiga kirish”) asarida asosiy yutug‘i shundaki, u avvalgi tarixshunoslikni tanqidiy qayta ko‘rib chiqadi va yangi metodologik asos yaratadi. Uning ishlari nafaqat tarixiy faktlarni, balki ularning qanday talqin qilinganini ham tahlil qiladi. Golden turklar etnogenezi haqida yozar ekan, quyidagicha ta’kidlaydi: “Turk etnonimi tarix davomida turli ma’nolarda qo‘llanilgan bo‘lib, uni qat’iy etnik kategoriya sifatida qabul qilish noto‘g‘ri bo‘ladi.” [6. – B.21] Bu yondashuv tarixshunoslikda muhim burilish yasaydi, chunki u xalq doimiy birlik degan eski qarashni rad etadi. Golden manbalarni solishtirish, terminologiyaga tanqidiy qarash etnik tushunchalarning nisbiyligini tan olish kabi metodologik tamoyillarni ilgari suradi. Masalan, u Xitoy manbalaridagi “T’u-chue” atamasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri “turklar” deb tarjima qilish masalasini tanqid qiladi va bu termin har doim ham bir xil etnik guruhni anglatmasligini ko‘rsatadi. [6. – B.45] Bu yondashuv tarixshunoslikda juda muhim, chunki u terminologik aniqlik muammosini ko‘rsatadi.

Turk xoqonligini o‘rganish G‘arb tarixshunosligida uch asosiy bosqich orqali rivojlanganini ko‘rish mumkin. Bu bosqichlar nafaqat ilmiy yondashuvlar, balki tarixiy tafakkur evolyutsiyasini ham aks ettiradi.

Birinchi bosqich XIX asr orientalist tarixshunosligi bo‘lib, unda asosiy e’tibor manbalarni topish va ularni ilmiy muomalaga kiritishga qaratilgan edi. Bu davrda turklar tarixi ko‘pincha tashqi kuzatuvchilar, ayniqsa Xitoy tarixchilari yozuvlari orqali o‘rganildi. Shu sababli mazkur davr tarixshunosligida sinotsentrik yondashuv ustun bo‘ldi.

Ikkinchi bosqich XX asr boshlarida shakllangan bo‘lib, unda tarixchilar manbalarni tizimlashtirish va tarixiy rekonstruksiya yaratishga harakat qildilar. Bu jarayonda Eduard Shavann va Rene Grousse ishlari muhim rol o‘ynadi. Aynan shu davrda Turk xoqonligi global tarixiy jarayonlar kontekstida talqin qilina boshladi.

Uchinchi bosqich esa zamonaviy tarixshunoslik bo‘lib, unda ilmiy metodologiya sezilarli darajada rivojlandi. Bu davrda tarixchilar nafaqat tarixiy faktlarni, balki ularning qanday talqin qilinganini ham tahlil qilishga kirishdilar. Bu jarayon ayniqsa Denis Sinor va Peter B. Golden ishlari orqali yaqqol namoyon bo‘ladi.

Mazkur maqola doirasida olib borilgan tarixshunoslik tahlili shuni ko‘rsatdiki: Turk xoqonligi G‘arb tarixshunosligida turli davrlarda turlicha talqin qilingan. XIX asr tadqiqotlari

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

orientalist paradigma ta’sirida shakllangan. XX asr boshlarida ilmiy tizimlashuv yuz berdi. Zamonaviy tarixshunoslik tanqidiy va fanlararo yondashuvga asoslanadi. Bu natijalar Turk xoqonligi tarixini o’rganishda tarixshunoslikning muhim rol o’ynashini ko’rsatadi.

XULOSA. Turk xoqonligi G’arb tarixshunosligida o’rganilgan eng muhim ko’chmanchi imperiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu davlatni o’rganish jarayoni tarixshunoslik rivoji bilan chambarchas bog’liq. XIX asr orientalist tadqiqotlari manba bazasini yaratgan bo’lsa, XX asr tarixchilari ushbu manbalarni tizimlashtirdi. Zamonaviy tarixshunoslik esa Turk xoqonligini global tarixiy jarayonlar kontekstida ko’rib chiqmoqda. Shu bilan birga, Turk xoqonligi tarixini o’rganishda hali ham bir qator muammolar mavjud. Bular manbalar cheklanganligi, terminologik noaniqlik va tarixni qayta tiklashdagi bahslardir. Kelajakdagi tadqiqotlar ayniqsa arxeologik va lingvistik ma’lumotlarni yanada chuqurroq tahlil qilish orqali ushbu muammolarni hal etishga yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Abel-Rémusat, Jean-Pierre. Recherches sur les langues tartares. Paris, 1820. // https://archive.org/details/bub_gb_Sl1TAAAcAAJ [murojat qilingan sana: 18.03.2026]
2. Klaproth, Julius. Tableaux historiques de l’Asie. Paris, 1826. // https://archive.org/details/bub_gb_vrQfq2VPQfwC [murojaat qilingan sana: 17.03.2026]
3. Thomsen, Vilhelm. Inscriptions de l’Orkhon déchiffrées. Helsinki, 1896. // <https://archive.org/details/inscriptionsdel00thomgoog> [murojaat qilingan sana: 18.03.2026]
4. Sinor, Denis (ed.). The Cambridge History of Early Inner Asia. Cambridge, 1990. // <https://share.google/mGv2D21QqOkEaoacZ> [murojat qilingan sana: 19.03.2026]
5. Chavannes, Édouard. Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux. Paris, 1903. // <https://archive.org/details/ChavannessDocumentsTouKiueTurcs> [murojat qilingan sana: 17.03.2026]
6. Golden, Peter B. An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Wiesbaden, 1992. // https://www.academia.edu/12545004/An_Introduction_to_the_History_of_the_Turkic_Peoples [murojat qilingan sana: 19.03.2026]
7. Grousset, René. The Empire of the Steppes: A History of Central Asia. New Brunswick, 1970. // <https://archive.org/details/dli.pahar.3379> [murojaat qilingan sana: 17.03.2026]